

Corrado Marucci

STAV NOVOZAVJETNIH PISACA PREMA RIMSKOM
CARSTVU¹

Prvi kontakti s rimskim svijetom zabilježeni u Svetom pismu nalaze se u dvjema Makabejskim knjigama. Radi se o slijedećim mjestima: 1 Mak 8; 12,1-4.16; 14,16-19.24; 15,15-24; 2 Mak 11, 34-38. Radi se o idealizirajućoj predodžbi Rima koja zacijelo dolazi otuda što je Rim veoma udaljen. Pretpostavljamo da valja držati pred očima opći povijesni položaj Judeje u Isusovo doba i u vrijeme zajednicâ.

1. Jezični nalaz²

Prvi način na koji se određuje u kolikoj mjeri utječe jedna kultura na neku drugu sastoji se u tome da se istraže jezični utjecaji. U našem slučaju to znači pronaći prave latinizme Novoga zavjeta i - na drugom mjestu - one izraze koji, iako su materijalno grčki, sa sigurnošću odaju utjecaj latinskog

1. Predavanje održano u Rimu na međunarodnom sastanku Društva biblijske literature od 14. do 17. srpnja 1991.
2. Za taj odsjek vidi u cjelini E.SCHWYZER, *Griechische Grammatik. Auf der Grundlage K. Brugmann-a griechischer Grammatik*, Bd.1,(HAW Abt. 2.T. 1,1), München 1939,124 sl.; za latinizme u kasnom grčkom jeziku G.MEYER, *Neugriechische Studien - III: Die lateinischen Lehnworte im Neugriechischen* (SAWW.PH 3,3), Wien 1895; za novozavjetne latinizme, posebno: W. LARFELD, *Die neutestamentlichen Evangelien. Nach ihrer Eigenart und Abhängigkeit untersucht*. Gütersloh 1925,26-28; J.-M. LAGRANGE, *Evangile selon saint Marc* (ÉtB), Paris 1929, CVII sl.; C.H. TURNER, *Marcian Usage: Notes. Critical and Exegetical, on the Second Gospel*. U JThS, 29(1928),346-361; R. MORGENTHALER, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, Zürich 1958, 18 sl. 163 (sadrži nekoliko pogrešaka); F. BLASS - A. DEBRUNNER, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Prerađeno od F. Rehkoph (GTL), Göttingen 1976, § 5,1; 41; 54 itd.

jezika. Te su dvije oznake tim značajnije kad imamo pred očima činjenicu da je svih 27 spisa Novoga zavjeta, prema mišljenju skoro svih istraživača, sastavljeno na grčkom jeziku. Nisu, dakle, prijevođi npr. iz aramejskog ili hebrejskog. Pri tome se treba prisjetiti su se Rimljani poslije prvih neuspjelih pokušaja odrekli nastojanja da osvojenom grčkom svijetu nametnu latinski kao službeni jezik. Još u posljednjim vremenima republike, a posebno s principatom, carska je kancelarija bila uvijek dvojezična. Samo je jezik rimske vojske bio latinski. Dodatno se valja prisjetiti da prokurator male pokrajine Judeje nije raspolagao rimskim vojnicima (*legiones*). On je redovito imao čete koje su bile regrutirane iz susjednih pokrajina ili iz nežidovskog pučanstva (*auxilia*). Te su se pomoćne čete kao i rimski magistrat u saobraćaju s nerimskim podanicima služili isključivo grčkim jezikom i to dijalektom *koiné*.

Ukupni broj vlastitih latinizama u Novom zavjetu nije naročito velik. Navodim 27 grčkih riječi s odgovarajućim latinskim riječima koje su prava transliteracija: *assarion* (*as, nummus assarius*), *denarion* (*denarius*), *euroakylon*³ (*euroaquilo*), *Kaisar* (*caesar*), *kentyrion* (*centurio*), *kensos* (*census*), *kodrantes* (*quadrans*), *kolonia* (*colonia*), *koustodia* (*custodia*), *legion* (*legio*), *lention* (*linteus*), *Libertinos* (*Libertinus*), *litra* (*libra*), *membrana* (*membrana*), *milion* (*mille/passus*), *modios* (*modius*), *ksestes* (*sextarius*), *praitorion* (*praetorium*), *rheda* (*reda*), *sikarios* (*sicarius*), *simikinthion* (*semicintion*), *sudarion* (*sudarium*), *spekulator* (*spiculator*), *titlos* (*titulus*), *flagellion* (*flagellum*), *flageloun* (*flagellare*), *horos* (*corus, caurus*).

Tih 27 riječi ukupno je upotrijebljeno 98 puta. Da bismo pravilno vrednovali tu činjenicu, korisno je sjetiti se da je u Novom zavjetu 5.436 riječi ukupno upotrijebljeno 137.490 puta.⁴ Po mnogim stručnjacima novozavjetne filologije tome valja dodati daljnjih 15 riječi koje odavaju latinični original.

Konačno, ne smijemo zaboraviti ni sve one termine koji su po formi sasvim grčki, ali u našoj literaturi kao i općenito u suvremenom grčkom jeziku jednoznačno i uvijek označavaju rimske odličnike. Oni pripadaju trima klasama:

3. U stvari, grčka je samo prva polovica riječi (*euros*), dočim je drugi dio već latinski (*aquilo*). Radi se o sjeveroistočnom vjetru.
4. Usp. Morgenthaler (v. bilj. 2), 164 (temelj tvori 25. izdanje izdanja od Nestle-Alland.

- a) *rimski časnici*, kao npr. anthypatos (proconsul) ili hakatontárhe (centurio);
- b) *izrazi rimske uprave*, npr. apografé (census) ili heméra (dies forensis);
- c) *službene vremenske periode*, kao npr. dietia (biennium).

Ukratko sažimajući i vrednujući jezične podatke možemo ustvrditi: izuzmemo li tri Pavlova mjesta i dva mjesta iz Otkrivenja, svi drugi latinizmi dolaze u evanđeljima i Djelima apostolskim. To u biti vrijedi i za druge gore spomenute grčke riječi koje se posebno upotrebljavaju u Djelima apostolskim. Zanimljivo je da skoro svi latinizmi u literaturi Novoga zavjeta dolaze i u suvremenoj hebrejskoj, odnosno aramejskoj literaturi (naravno upričenjem smitskoj fonetici).⁵ Čovjek bi bio sklon pomisliti da oni nisu prešli neposredno iz latinskog nego iz aramejskog u grčki jezik. Uzmemo li u obzir da je pravih semitizama u Novom zavjetu samo 14 koji ukupno dolaze 45 puta,⁶ dolazimo do paradoksalnog rezultata da je samo s jezičnog područja utjecaj rimske kulture na novozavjetne spise bio dvostruko tako velik kao onaj hebrejske kulture. Taj se rezultat ipak pokazuje varljivim netom si predočimo da je najveći dio problema i odličnika, o kojima govori evanđeoska literatura i Corpus Paoulinum, jednoznačno židovski. Na kraju krajeva, praktično smo prisiljeni doći do zaključka da latinizmi i slični izrazi, koje smo gore naveli, ostavljaju dojam da su nekako slučajno upotrebljavani, da ne potječu iz nekoga sustavnog plana.⁷ Uporaba se, naprotiv, ukazuje sasvim opravdanom posebno kod Marka, budući da se radi većinom o tehničkim izrazima vojničkog, sudskog i novačnog sustava, i slično. Do istog bismo rezultata došli promatrajući geografske nazive, npr. Italia, Roma, Treis Tabernais, i tako dalje.

2. Vlastita imena

Svrha je ove druge analize utvrditi brojku i polажajnu vrijednost rimskih građana u novozavjetnim spisima. Latinskih je vlastitih imena koja tu dolaze najmanje 45. To su: Agrippa, Ampliatus, Aquila, Augustus, Caesar,

5. Za dokaze te tvrdnje usp. S. KRAUS, *Griechische und lateinische Lehnwörter in Talmud, Midrasch und Targum. Mit Bemerkungen von I. Löw*, t.1-2, Berlin 1898.-1899. Repr. Hildesheim 1964, i D. SPERBER, *A. Dictionary of Greek and Latin Legal Terms*, Jerusalem 1984.

6. Usp. MORGENTHALER, *Statistik ...*, 162.

7. S tog je razloga točnost, npr. službenog oslovljavanja, posebno u Lukinim dvama djelima, tim značajnija. Za imenovanje careva usp. podrobnu studiju: H. Dieckmann-a, *Kaisernamen und Kaiserzeichnung bei Lukas*, ZKTh, 43(1919.), 213-234, s dokazima iz numizmatike, epigrafike i literature.

Claudia, Claudius, Clemens, Crescens, Crispus, Drusilla, Felix, Fortunatus, Gaius, Gallio, Julia, Justus, Linus, Lucius, Lydia, Marcus, Narcissus, Nereus, Niger, Paulus, Pontius Pilatus, Porcius Festus, Prisca/Priscilla, Publius, Pudens, Quartus, Quirinius, Rufus, Scaeva, Secundus, Sergius Paulus,⁸ Silvanus, Tertius, Tertullus, Tiberius, titius Justus, Titus et Urbanus.

Tome treba dodati da sama činjenica što netko nosi latinskò ime ne znači nužno da je osoba i rimski građanin. Znamo, naime, sa sigurnošću da su Rimljani i u 1. st. po Kristu nosili helenistička imena. I obratno, da su latinska (transliterirana) imena bila u grčkom i orijentalnom svijetu običajna. Vidi npr. tribuna Klaudija Lysiju u Dj 33,26, 24,7.22 i Herodovce Agripu I. i II. te Druzilu. Jedini slučaj gdje smo sigurni da latinska imena identificiraju rimske građane, dan je ondje gdje se radi o rimskim činovnicima ili časnicima. Gore spomenutim osobama nećemo nikada sa sigurnošću znati nacionalnost, iako je u nekoliko slučajeva čak vjerojatno da su bili rimski građani. To vrijedi npr. za kršćane koje Pavao pozdravlja u svojoj poslanici Rimljanima. Za samog Pavla i Silvana (Silasa) naprotiv smo sigurni da su bili rimski građani, budući da se to izričito kaže u Dj 16,27 i - samo za Pavla - u Dj 22,25-29; 23, 27. U tom drugom ulomku Pavao tvrdi da je čak rođen kao Rimljanin, dočim rimski tribun mora priznati da je rimsko građansko pravo skupo platilo. Kako Tars, glavni grad Cilicije, nije bio rimska kolonija,⁹ to uključuje da su već Pavlovi roditelji bili rimski građani. O temelju te činjenice kod egzegeta postoje različite hipoteze, koje ovdje izostavljamo. Prema tome, praktično ostaje jedanaest ili dvanaset osoba koje su stvarno bile Rimljani, od kojih glavne podatke i djelatnosti kanimo navesti u odsjeku koji slijedi.

3. Rimljani u Novom zavjetu¹⁰

U Novom se zavjetu poimenice spominju tri cara: August, Tiberije i Klaudije. O caru *Augustu* izvješćuje Lukino evanđelje (2,1-5). Donosi se čak historijski podatak za koji inače ne zna nikakvo drugo povijesno vrelo.

8. Iako biblijski tekst ima S. Paulos, jednoznačno je od latinskih natpisa upotrijebljen način pisanja prezimena *Paulus* (v. npr. CIL 6,31545). Obitelj Sergija Paula je bila jedna od najznačajnijih u rimskoj koloniji Antiohiji Cezarejskoj u Pizidiji.

9. Vidi popis kolonija s *jus Italicum* u Th.MOMMSEN, *Römisches Staatsrecht*, Bd.3 (Handbuch der röm. Altertümer 3), Leipzig 1887, 807 sl, s bilj. 5.

10. Kao opći uvod u sastav, odn. upravu, odn. pravorijek u rimskom carstvu za vrijeme principata klasična djela Mommsena, Pflauma, Magie i Marquardt-a još uvijek su nenadmašiva.

Lukin nam izvještaj daje do znanja da se Isus rodio u Betlehemu Judinu jer su njegovi roditelji tamo krenuli da se na temelju poziva na popis pučanstva čitavoga rimskog carstva od strane Augusta dadu ubilježiti. Ta Lukina tvrdnja prouzročila je od jednog stoljeća unatrag izvanredno oštro razračunavanje među povjesničarima i egzegetama koje ćemo spomenuti u vezi s tzv. Kvirinijevim pitanjem.

I car *Tiberije* (14-37) se spominje poimence samo jedanput i to u sinhronizmu Lk 3,1 sl. Tu se veli da je Ivan Krstitelj počeo propovijedati, poslije čega će uslijediti uskoro Isusovo djelovanje, 15. godine Tiberijeve vladanja. Kod toga ne sasvim jednoznačnog podatka vjerojatno se misli na vrijeme između jeseni 27. i jeseni 28. godine. Na mnogim drugim mjestima u evanđeljima o Tiberiju se govori uključno uz službenu oznaku cara. Npr. u prepirci o carskom porezu (Mk 12,13-17 usp.) Tiberije je car o kojem se radi i njegova je slika ona na dinaru (denarius) kojega mu Isusovi sugovornici pokazuju. I kod Ivana 19,12 gdje Židovi dovikuju Pilatu: "Ako ovoga pustiš, nisi prijatelj caru! Svaki koji se pravi kraljem izjašnjava se protiv cara" misli se na Tiberija koji je vladao do 37. godine.

Car *Klaudije* (41.-54.) izravno se spominje dvaput u Djelima apostolskim. U prvom slučaju (11,27-30) pripovijeda se da je "velika glad na svoj zemlji" koja je bila proglašena od nekoga Agaba stvarno uslijedila "pod Klaudijem". To je drugi povijesni izvještaj što ga prenosi jedino biblijski tekst. Stoga je formulirano mnogo prigovora protiv vjerodostojnosti. U jednom našem prilogu u sv. 2, 26,2 o "Usponu i padu rimskoga svijeta"¹¹ smatramo da smo pokazali da se povijesni podaci iz nekršćanskih vrela dadu uskladiti s tim biblijskim izričajem. Drugo mjesto koje nas ovdje zanima jest Dj 18,2 iz kojega doznajemo da je Pavao u Korintu "našao nekog Židova imenom Akvilu, rodnom iz Ponta koji je malo prije došao iz Italije zajedno sa svojom ženom Priscilom jer Klaudije bijaše izdao naredbu da se svi Židovi udalje iz Rima." Tu Klaudijevu mjeru potvrđuju i dva izvanbiblijska vrela (Svetonius, *Claudius* 25,4; Orosius, *Hist.* 6,6,5). Jedino što kritička egzegeza može nekako iznijeti jest riječ "sve" koja joj se ukazuje nevjerojatnom, budući da je rimskih Židova bilo otprilike 50.000. Rezultat je u svakom slučaju veoma važan za apsolutno datiranje Pavlovih putovanja. Car na kojega se Pavao pozvao bio je naprotiv Neron koji se u Novom zavjetu nigdje

11. Usp. C. MARUCCI, *Notizie di storia e di giurisprudenza romana nel Nuovo Testamento*, U: ANRW 2,26,2. Berlin (u tisku).

izričito ne spominje. Glasovita rečenica: "Na cara si prizvao, pred cara ćeš ići!" (Dj 25,12) odnosi se zacijelo na Nerona.

Izričito se spominju imena šestorice magistrata: Kvirinije, Poncije Pilat, Galion, Sergije Pavao, Feliks i Porcije Fest. Posebno je o prvoj trojici napisano mnogo toga. Ovdje ćemo se morati ograničiti na ono bitno.

Uz Kvirinija vezano je jedno od najprijeponijih pitanja novozavjetne kronologije. U Novom zavjetu se navodi samo jedanput: Lk 2,2. Biblijski tekst, koji i nije jedinstveno predan, nije potpuno jasan. U tekstu je sadržana izjava da je u Palestini održan popis pučanstva na temelju Augustove naredbe za vrijeme službovanja Kvirinija u pokrajini Siriji. Kako Lukin i Pavlov izvještaj bez sumnje tvrde da se to dogodilo za vladanja kralja Heroda Velikog koji je umro 4. g. prije Krista. Protiv toga biblijskog datuma oglasile su se već u staro doba različite poteškoće kojima je D. F. Strauss¹² dao, recimo tako, klasičnu formulaciju. Pet prigovora što ih je on formulirao protiv Lukina izvještaja utjecalo je na čitave naraštaje protestantskih i napokon katoličkih egzegeta, iako su u klasičnom Schürerovu priručniku bile preuzete i čak potkrijepljene novim argumentima.¹³ U našoj već citiranoj studiji ANRW mi predlažemo da nam je Lukin tekst i u ovom slučaju sačuvao jedan historijski datum rimskog upravljanja na Orijentu iz razumljivih razloga, preko kojih su prelazili obični kroničari. Mi, naime, tvrdimo da je i u nekršćanskim vrelima spomenuti Kvirinije organizirao popis židovskog pučanstva u palestinskom kraljevstvu 6. g. prije Krista. Kod toga popisa pučanstva koji je uslijedio u doba Heroda Velikog i pod prisilom cara, Kvirinije bi djelovao ne kao *legatus Augusti propraetore* nego kao *legatus Augusti ad census accipiendos* (u grčkom kao *timetés*) za svu Siriju i Palestinu. Lukin tekst koji nije tehnički, izražavao bi tu funkciju s hegemonéuein. Semantička širina toga glagola, kako to potvrđuje poraba kako u Novom zavjetu tako i kod Josipa Flavija i u grčkim suvremenim vrelima, to bi dopuštala.

Među Rimljanima koji dolaze u Novom zavjetu, *Poncije Pilat* je kudikamo najpoznatiji i stoga što je njegovo ime ušlo u oba oblika vjeroispovijesti (apostolske i nicejsko-carigradske). On je također taj o kojem se od

12. Usp. D.F. STRAUSS, *Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet*, Tübingen 1931, § 28; 1938, § 32.

13. Usp. E. SCHÜRER, *Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi*, Bd.1, Leipzig 1901, 508-543. Englesko izdanje dodaje samo bibliografske podatke. Novo englesko izdanje potječe od G.Vermes, Millar and M.Black, sv.1. Edinburgh 1973, 258-427.

prvih stoljeća najviše pisalo i stvaralo legende, posebno u brojnim apokrifnim spisima. Nekršćanska vrela o njemu pružaju vrlo negativan opis. Posebno se to vidi kod Filona, Josipa Flavija i Tacita. Unatoč teškoća koje povjesničari iznose protiv tih auktora, ovdje treba reći da ih izvještaji Novoga zavjeta, izuzmemo li izvješće o Muci, u bitnome potvrđuju. (Posebno v. Lk 13,1; 23,12).

Prema Euzebiju (Historia II,7) i Oroziju (VII,5), Pilat je navodno izvršio samoubojstvo u Rimu pred Kaligulom ili u progonstvu u Vieni (Galija). Kršćanska je predaja krenula prema pozitivnijem prosuđivanju Pilata. Prema nekima, on bi umro kao Kristov mučenik za Nerona. Dok ga Tertulijan proglašava "jam pro sua conscientia christianus", etiopska ga Crkva broji među svece s blagdanom na 25. lipnja. I Pilatovoj ženi, koja prema Mt 27,19, pokušava uvjeriti svoga muža da ne osudi Isusa, apokrifna je predaja dala ime Prokla ili Klaudija Prokla, smatrajući je potajnom Kristovom učenicom. Origen i Krizostom smatraju da je postala kršćanka poslije Isusove smrti. Grčka joj crkva slavi spomen 27. listopada.

Četvorica ostalih rimskih magistrata spominju se uvijek samo u Djelima apostolskim u raznim Pavlovim odsjecima. Radi se o Segiju Pavlu, Galionu, M. Antoniju Feliksu i Porciju Festu. U svim tim slučajevima dobivamo dojam da biblijski pisac pruža i korisne informacije koje služe povjesničarima Pavlovih susreta. Nerijetko se saopćavaju i zanimljive crte pojedinih činovnika (pohlepa, kukavičluk, radoznalost i pažnja), no sve se to ne ukazuje kao svrha samoj sebi. Nikada ne dobivamo dojam da bi Luka bilo kome želio dokazati svoje historijske spoznaje. Pritom se valja podsjetiti da epizoda u Korintu s prokonzulom Galionom ima temeljno značenje za tzv. apsolutnu kronologiju Pavlovih putovanja.¹⁴

4. Stav prema rimskom pravu

Općenito govoreći, možemo kazati da su *rimski odličnici* i posebno prisutnost rimske moći sa svojim pravnim strukturama, recimo tako, posvuda prisutni u Novom zavjetu. Npr. članovi Velikog vijeća ovako izražavaju svoje poteškoće glede Isusova propovijedanja: "Ako ga pustimo da tako nastavi, svi će vjerovati u njega pa će doći Rimljani te nam uništiti hram (tópos=mjesto) i narod" (Iv 11,48). U različitim odsjecima Isus i novozav-

14. O galionovu natpisu vidi veoma podroban članak od L. Hennewuin u DBS 2,355-373.

jetni pisci o tome zauzimaju izrazito svoj stav. Najpoznatija je *prepirka o carevu novcu*. Zbog veoma osjetljivog pitanja, u kome Isus zauzima stav, taj je odlomak doživio sasvim različita tumačenja. Čvrsto smo uvjereni da Isusovo zauzimanje stava prema stranci zelota izražava dužnost plaćati porez i istovremeno ograničenje carskih zahtjeva u religijskom području. Jasno priznavanje vrednota reda rimskog auktoriteta izraženo je i u Rim 13,1 i u 1 Pt 2,13-17. To zauzimanje stava prema carskoj moći moramo naravno promatrati u okviru tadašnje društvene filozofije.¹⁵ Ukratko, može se kazati da kršćanske zajednice za stanovitu razliku od stranke zelota iz svoga religioznog uvjerenja nisu povukle neposredne posljedice gledom na društvenu strukturu. Ili drugim riječima da vjera društveni uređaj ne samo da ne ugrožava nego ga promiče.

Većina izravnih novozavjetnih izjava o rimskom pravu stoji u evanđeoskim izvješćima o *Isusovu sudbenom procesu* pred Poncijem Pilatom i u različitim izvješćima Pavlovih procesa pred rimskim činovnicima. U toku povijesti uvijek se tvrdi da su evanđeoski izvještaji o Muci prikazali ulogu Poncija Pilata iz temelja blaže nego li je stvarno to bilo, da su evanđelja napisana u doba života zajednice i za zajednicu u kojoj je vladalo veliko zanimanje sačuvati dobre odnose s Rimom.¹⁶ Postoje stvarne, manje ili veće, razlike između četiriju izvještaja o Isusovu procesu. Ne ukazuje nam se razboritim, na temelju izloženih argumenata, da je razlog tome u namjernom prebacivanju odgovornosti u prilog rimskog činovnika. Gledano s čisto formalno-pravne strane svakako valja ustvrditi da su stručnjaci rimskog prava koji su analizirali spomenute izvještaje došli do zaključka da su oni s poznatim podacima tadašnjeg kaznenoprocusualnog prava potpuno spojivi.¹⁷

15. Posljednja znanstvena monografija o tome potječe od W. Stenger-a, *Gebt dem Kaiser, was des Kaisers ist ... Eine sozialgeschichtliche Untersuchung zur Besteuerung Palestinas in enu-testamentlichen Zeit* (BBB 68), Frankfurt a.M. 1988. O povijesti djelovanja tog odsjeka vidi sažetak kod J. GNILKA, *Das Evangelium nach Markus*. Teilbd. 2 (EKK 2,2), Zürich - Neukirchen - Vluyn, 1979, 154 sl.
16. Usp. naposljetku *Der Prozes gegen Jesus. Historische Rückfrage und theologische Deutung*. (Arbeitstagung der deutschsprachigen kath. Neutestamentler, Graz, 6.-10. 4.1967). Hg. K. Katelge (QD 112). Freiburg i.Br. 1988, i F.J.MATERA, *The Trial of Jesus - Problems and Proposals*, u *Interp.* 45(1991), 5-16. Kao korektiv može se još uvijek čitati klasična studija: J. BLINZLER, *Der Prozess Jesu. Das jüdische und das römische Gerichtsverfahren gegen Jesus Christus, auf Grund der ältesten Zeugnisse dargestellt und beurteilt*, Regensburg 1964.
17. Vidi posebno TH. MOMMSEN, *Römisches Staufrecht* (Systemat. Handbuch der dt. Rechtswissenschaft 1,4), Leipzig 1899; R.S. ROGERS, *Criminal Trials and Criminal Legislation under Tiberius* (Philological Monographs 6), Middletown 1935; L. WENGER, *Über erste Berührungen des Christentums mit dem römischen Rechte*; U: *Mischellanea G. Mercati*. Bd. 5 (StT 125). Città del Vaticano 1946, 569-607). Isto u: *Bulletino dell'Istituto di Diritto Romano* V. Scialoja N.S. 14/15 (1951), 9-49; A.H. M.JONES, *Imperial and Senatorial Jurisdiction in the Early Principate*, *Hist.* 3 (1955), 464-488; Isti, *I appeal into Caesar*, *Studies presented to D.M. Robinson*, Bd.2, 918-930.

I u toj materiji moramo ustvrditi da izvještaji umeću pravne elemente nekako slučajno i samo onda ako služe razumijevanju. Kod toga se ne prepoznaju apologetski interesi. To, mutatis mutandis, vrijedi i za različite Pavlove procese.¹⁸

5. Rim kao Babilon

Na kraju podsjećamo na to da se u Novom zavjetu o Babilonu govori sedam puta na način koji je kod bezbrojnih komentatora pobudio dojam da se time zapravo ne misli na stari Babilon na Eufratu nego na Rim. Jedno je mjesto ono na kraju 1 Pt (5,13): "Pozdravlja vas Crkva u Babilonu..." O tome mišljenju egzegete su i dan danas podijeljeni. Oni koji su za identifikaciju Babilona i Rima mogu iznijeti činjenicu da ne znamo nikakvu kršćansku zajednicu u povijesnom gradu Babilonu.¹⁹ Kršćanski povjesničari opisuju Babilon skoro kao nenastanjen.²⁰ Činjenica da u židovskoj literaturi nerijetko Rim važi kao novi Babilon, govorila bi za novu hipotezu, no ne može vrijediti kao potpuni dokaz budući da su navedeni navodi²¹ vjerojatno mlađi od novozavjetnih mjesta. Oni koji stoje protiv takve identifikacije pozivaju se na 1 Pt 2,13 gdje zapažaju veoma pozitivan stav prema rimskom caru.

Svi drugi dokazi koji bi mogli potkrijepiti identifikaciju između Babilona i Rima, nalaze se u Ivanovu Otkrivenju (14,8; 16,19; 17,5; 18,2.10.21). I s obzirom na to veoma se razilaze mišljenja egzegeta. Jedni misle da se u svim onim slučajevima pod slikom staroga Babilona, rušitelja Jeurzalema, uvijek misli na Rim i na njegovu vlast. U tom slučaju podudarale bi se za suvremeni Rim izvanredno negativna svojstva koja se pripisuju Babilonu: "majka bludnicâ", "pijana od krvi Svetih i krvi Isusovih svjedoka", itd.

18. Usp. o tome H.W.TAJNA, *The Trials of St. Pauls. A Juridical Ezegesis of the Secon Half of the Acts of the Apostles*, (WUNT 2,35), Tübingen 1989.

19. Usp. DIODORUS SICULUS, *Bibl. hist.* 2,9,9; 19,100,7. (On piše otprilike oko 50. g. prije Krista); STRABO, *Geographica* 16,5 (oko 48. po Kristu); PLINIUS, *Nat.hist.* 6,30 (prije 79. po Kristu); PAUSANIAS, *Arcadia* 33,3 (oko 170/180. po Kristu). Začudujuća je činjenica da židovski pisci govore o hebrjskim zajednicama u Babilonu (Philo Al., *Legatio* 282; Flavius J., *Ant.* 15,14; 18,371-373). Usp. još J. NEUSNER, *A history of the Jews in Baylon*, Bd.1, (StPB 9), Leiden 1965, posebno pogl.2.

20. Odlučno za identifikaciju s Timom stoji D.-H. HUNZINGER, *Babylon als Deckname für Rom und die Datierung des 1. Petrusbriefes*, u: *Gottes Wort und Gottes Land* (FS H.W.HERTZBERG), HG.H. Graf Reventlow, Göttingen 1965, 67-77.

21. Među ostalim spominju se syrBar 67,7; Orac. Sib. 5,143, 159; Midr Pj 1,6 (89 a).

Drugi misle da se u preradbi te materije u Otkrivenju podrazumijevaju različiti stupnjevi tako da se samo u 17. poglavlju misli na Rim.²² Jedna bi skupina egzegeta htjela shvatiti Babilon kao simbol svake zemaljske sile što se diže protiv Isusove poruke.²³ I za veći dio onih koji su za stalnu identifikaciju Rima i Babilona, moglo bi biti jasno da tadašnji grad svjetskoga carstva ne biva prekoren u sebi nego kao konkretno vremenito obličje svih protukršćanskih svjetskih sila. Istu situaciju nalazimo nekako što se tiče tumačenja broja 666, koji u Otk 13,18 tvori brojčanu vrijednost zvijeri.²⁴ Ako bi stvarno u 1 Pt i u Otk trebalo pomišljati na Rim, tada bismo tu imali, recimo tako, protupol idealizirajućim izjavama dviju knjiga o Makabejcima.

Sažmemo li sve rečeno, držimo da smijemo kazati slijedeće:

1. Prosuđivanje Rima i njegovih struktura odvija se sasvim različito.
2. Neko, recimo tako, "političko" prebacivanje akcenata ili prekrivanje u prilog rimskih vlastodržaca od novozavjetnih pisaca ne da se ustanoviti.
3. Konkretni povijesni podaci i intervencije rimskih odličnika upotrebljavaju se uvijek u službi pripovjedača, većinom u neutralnom smislu kao historijski okvir povijesti spasenja.

CORRADO MARUCCI, *Die Haltung der neutestamentlichen Schriftsteller gegenüber dem Römischen Reich*, Zeitschrift für Katholische Theologie, Innsbruck, 114.Bd. (1992), 317-326.

Preveo O.Franjo Carev.

22. Tako npr. H.KRAFT, *Die Offenbarung des Johannes* (HNT 16a), Tübingen 1974, na odgovarajućim mjestima.
23. Predlažu se dvije druge identifikacije, naime sam Jeruzalem i rimska vojnička postaja Babilonia u Egiptu, kod Kaira. Za tu postaju znaju Diodorus Siculus (Bibl. hist. 1,56,3), Strabo (Geogr. 17,1,30) i Flavius J., (Ant.2,315), no sa sigurnošću valja isključiti da je tu u 1. st. postojala neka kršćanska zajednica koju bi moglo opravdati jedno pontifikalno pismo kao 1 Pt.
24. Dobar sažetak različitih tumačenja broja 666 u Otk 13,18 pruža C.BRÜTSCH, *Die Offenbarung Jesu Christi. Johannes'Apokalypse ausgelegt*, Bd.2 (ZBK), Stuttgart 1970, 141-146.